

4 Algemene begrippenlijst bij het kunstvak Drama

Deze algemene begrippenlijst biedt leerkrachten en kinderen een woordenschat voor het nabespreken van zowel voorstellingen als eigen presentaties en het hanteren van deze begrippen tijdens spellessen.

A

accepteren	in spel aannemen wat de medespeler aanbiedt
actie	zichtbare handeling in een spelwerkelijkheid
ageren	in een rolactie een reactie van een andere rol uitlokken
afspreekspel	spel dat op basis van vooraf gemaakte afspraken gespeeld wordt (afspraken over: Wie, Wat, Waar, begin, midden, eind)
afwikkeling	slotfase van een toneel- of theaterstuk
associatie	het spel van elkaar oproepende beelden met uitschakeling van het redenerend vermogen
attribuut	betekenisvol voorwerp in de spelwerkelijkheid

B

beeldend theater	theatervoorstelling waarin beeldende kunst en vormgeving een wezenlijk aandeel hebben als eigen kunsttaal
bevrozen	een houding een bepaalde tijd vasthouden
bewegingen	activiteiten van een rol om van houding of plaats te veranderen
bewegingspatroon	1 wijze waarop de rolfiguur zich beweegt 2 wijze waarop de rollen zich ten opzichte van elkaar bewegen

C

cabaret	vorm van kleinkunst met sketches, monologen en liedjes, waarin commentaar, satire en humor vaak de boventoon voeren
cast	groep spelers van een productie in theater of film
claus(e)	tekstpassage die één speler achtereen uitspreekt
climax	hoogtepunt van spanning in dramatische ontwikkelingslijn; vaak het punt voor de crisis
conflict	tegenstelling tussen rollen of binnen een rol met betrekking tot eenzelfde situatie of gebeurtenis
crisis	hoogtepunt in een tragedie, waarin de handeling definitief zo verknoopt wordt dat ze moet leiden tot ondergang of verzoening
cliffhanger	1 spannende, voorlopige eindsituatie van een film-, televisie- of toneelvoorstelling, bedoeld om de toeschouwer te verleiden naar het vervolg te kijken 2 moment in een scène waarop de spanning het grootst is en het voor groepsgenoten of spelers niet duidelijk is hoe het afloopt

D

dansant theater	theatervoorstelling waarin dans als eigen kunsttaal een wezenlijk aandeel heeft
decor	de met materialen en voorwerpen vormgegeven ruimte (en atmosfeer)
definiëren	rol- en situatiegegevens helder spelen

denktekst	tekst die een rol of personage denkt en soms uitspreekt, om de speler zelf of het publiek te informeren over innerlijke (tegen)strevingen
dialogo	samenspraak tussen personages in een toneelstuk of verhaal
djabbertaal	(Eng: djabber talk) spreken in fantasietaal om: <ul style="list-style-type: none"> • emoties en stemmingen duidelijk te maken • fysiek spel en non-verbaal handelen te stimuleren
doen alsof	handelen of materialen hanteren met een symbolische betekenis
doorloop	presentatie tijdens een repetitieproces van alle aaneengeschakelde losse scènes die in onderlinge samenhang de totale voorstelling vormen
drama	de spelmatige vormgeving van een verbeelde tegenstelling die spanning veroorzaakt
dramatisch gegeven	uitgangspunt voor of onderwerp in een improvisatiescène, toneel- of theaterstuk
dramatische ontwikkeling	ontwikkeling die plaatsvindt door dramatische handelingen van de rollen en/of de ontwikkeling van het conflict
dramatische situatie	verhoudingen tussen de rollen in de gegeven omstandigheden van plaats, ruimte en tijd
dramatisch spel	verbeelden van gevoelens, ideeën, gebeurtenissen en omstandigheden door personages te spelen in een spelwerkelijkheid
dramatisch verhaal	verhaal met veel rolhandelingen en acties en weinig beschrijving
dramatiseren	omzetten van een verhaal in een te spelen spelwerkelijkheid
dubbelrol	twee rollen die door eenzelfde speler worden gespeeld
E	
emotie	een gemoedsbeweging van een rol of personage
ensceneren	presentatiemogelijkheden componeren tot een voor het publiek interessant geheel
expositie	openingscène
expressie	zich uiten in handelingen, al dan niet in rol
F	
figurant	onbelangrijke, vaak zwijgende rol
freeze	een houding een bepaalde tijd vasthouden
focus	1 punt op de spelvloer waar de aandacht van de toeschouwer zich op richt 2 dat wat hoofdaandacht krijgt van: <ul style="list-style-type: none"> • de leerkracht tijdens een speltraining of begeleiding • de speler tijdens het trainen of spelen
fysiek spel	vormgeven van een rol, emotie of begrip in mimiek, houding, beweging en gebaar
G	
gebaren	bewegingen van het lichaam of delen ervan: gezicht, handen, armen en schouders
geluidscollage	geluidsfragmenten die de dramatische situatie regisseren tot een betekenisvol geheel
generale repetitie	laatste repetitie voor een presentatie
grime	make-up voor drama en theater om karakterkenmerken of maskers vorm te geven op het gezicht en eventueel handen en hals, of om spelers in het toneellicht er natuurlijk te laten uitzien

H

(dramatische) handeling	activiteit van een rol die een verandering teweegbrengt in de gegeven situatie; de handeling heeft een uiterlijk (actie op de spelvloer) en een innerlijk aspect (beweegreden, motief)
handelingsverloop	ontwikkeling die plaatsvindt door de handelingen van de rollen en/of de ontwikkeling van het conflict
handpop	pop die wordt bespeeld met een in de pop gestoken hand
hoogtepunt	moment in de dramatische ontwikkeling waarop spanning of conflict op het hoogste punt is; vaak het moment voor de crisis, maar het kan ook aan het begin of het eind van de dramatische ontwikkeling zijn
hoorspel	spel door middel van klanken, geluiden en tekst
houding	fysieke karakteristiek voor een rol of personage

I

identificatie	1 vereenzelviging van de toeschouwer met een of meer personages in een voorstelling 2 gedeeltelijke vereenzelviging van de speler met haar rol
imiteren	nabootsen
improvisatie	dramatisch spel waarvan de vormgeving pas zichtbaar wordt op het moment van uitvoering
improviseren	spelen met een beperkte of geen enkele voorbereiding
innerlijke monoloog	gedachteontwikkeling vanbinnen
in rol	in de spelwerkelijkheid handelen
inspringspel	vorm van improvisatiespel waarbij het in of uit het spel gaan (springen) van spelers zorgt voor nieuwe spelgegevens
interactie	wisselwerking tussen actie en reactie door onderlinge beïnvloeding tussen medespelers of tussen spelers en publiek
interdisciplinair	wisselwerking tussen verschillende (kunst)disciplines, onder erkenning van vakspecifieke kwaliteiten
intonatie	accentuering en pauzering in spreekwijze om een betekenis (veelal een emotionele lading) te verlenen of te ondersteunen
introdactie	inleiding op het thema van een voorstelling

K

klankkleur	nuance in de stem die een karaktertrek of emotie van een rol of personage weergeeft
kleurenfilter	lichtfilter dat voor gewenste kleur zorgt
klucht	komisch en vaak platvloers kort toneelspel
komedie	blijspel, grappig toneelstuk
kostuum	kleding om personages, tijd en ruimte te karakteriseren
kunstdiscipline	ambacht van een kunst waarmee deze bij uitstek wordt vormgegeven (onder meer muziek, dans, theater)
kijkrichting	richting waarin spelers kijken, bijvoorbeeld om de focus van het publiek te richten

L

leesdrama	dramatekst die men niet speelt, maar leest vanuit de personages die erin voorkomen; ieder neemt een eigen rol op zich, vaak is er een verteller die regieaanwijzingen ter verduidelijking leest
lichaamstaal	zeggingskracht van het lichaam door houding, beweging, gezichtsuitdrukking en fysieke verhouding tot een ander
lichtontwerp	ontwerp van een belichtingsplan voor een voorstelling

lichttafel, lichtpaneel locatietheater	apparaat om de theaterlichten te bedienen 1 theater op een andere plek dan een theater 2 theatervoorstelling waarin de locatie een essentiële inspiratiebron is voor de voorstelling of een te spelen scène
M	
magische 'als'	de betovering van het doen alsof, het 'als' is een krachtige sleutel voor de creativiteit van de speler; om geloofwaardigheid te realiseren geeft de speler vorm aan het verbeelde personage ('Wat zou ik doen als ...?')
marionet	beweegbaar figuur die door middel van draden wordt bewogen en doet wat de bespeler hem technisch kan laten doen
masker	gezichtsattribuut om een karakter uit te vergroten of juist de mimiek te neutraliseren (wit of neutraal masker)
maskerspel meespeeltheater	spelen vanuit of met maskers, het accent ligt op houding en beweging voorspeelscène of toneelstuk waarin toeschouwers in rol meespelen tijdens de herhaling
metafoor mime	beeldspraak in dramatisch spel die verwijst naar de werkelijkheid 1 abstracte bewegingstaal om gedachten en emoties vorm te geven 2 toneelgenre vanuit bewegingsleer van Decroux
mimiek mise-en-scène monoloog	uitdrukkingen op het gezicht opstelling en beweging van de spelers in het speelvak uitgesproken gedachteontwikkeling: <ul style="list-style-type: none"> • een langere tekst in een dialoog • een alleenspraak zonder medespelers op het toneel
motief	bewegreden of drijfveer voor het handelen van personages binnen het dramatisch spel
motorisch moment musical	het probleem dat het drama in gang zet voorstelling waarbij de tekst gedeeltelijk gespeeld en gedeeltelijk gezongen wordt
muziektheater	theatervoorstelling waarin muziek – zowel instrumentaal als gezongen – als eigen kunsttaal een wezenlijk aandeel heeft
N	
non-verbaal spel	dramatisch spel zonder woorden
O	
open doekje	applaus tijdens een scène vanwege een bijzondere prestatie van een speler
openluchttheater opkomst	theater in de open lucht daadwerkelijk op het speelveld komen van een speler tijdens een voorstelling
ontwikkeling	verloop van een scène, toneel- of theaterstuk dat door een expositie in gang wordt gezet en door een crisis gevoed
overacting	overdreven acteren dat ten koste gaat van de geloofwaardigheid
P	
pantomime	figuratieve stijl van mime door in concrete gebarentaal gedachten en emoties vorm te geven
performance	presentatie waarin een kunstenaar zichzelf als materiaal gebruikt om een idee vorm te geven
personage	handelend persoon in een spelwerkelijkheid

perspectief	standpunt van waaruit een rol of een totaal toneelstuk in beeld gebracht wordt
plaats (ruimte)	de verbeelde ruimte of plaats waar het dramatisch spel of een scène zich afspeelt
podium podiumkunsten	verhoogd platform om te spelen voor publiek kunstdisciplines die presenteren voor toeschouwers zodat deze een collectieve ervaring hebben (beeldende performances, dans, muziek, theater)
poppenspel positie praktikabel	spelen met of vanuit poppen, al dan niet in een poppenkast plaats die een speler inneemt ten op zichte van medespelers en publiek (meestal opvouwbare) houten doos met deksel om provisorisch een podium te bouwen of (meer praktikabels) als decorstuk dienst te doen
première presentatie productie	eerste officiële presentatie van een voorstelling voor extern publiek vertoning voor een 'intern' publiek 1 geheel van activiteiten dat nodig is om een voorstelling te realiseren 2 geheel van voorbereiden, vormgeven en spelen van een serie voorstellingen van hetzelfde stuk
publiek	1 belangstellende groepsleden (intern publiek) 2 geïnteresseerde buitenstaanders die naar een voorstelling komen kijken (extern publiek)
R	
reageren	ingaan op actie van andere rol(len) of op een nieuw gegeven in de spelsituatie
realisme recensent	werkelijkheidsgetrouw spel iemand die een beoordeling of bevinding geeft over een presentatie of een voorstelling
regieaanwijzing	1 deel van een toneeltekst dat niet uitgesproken wordt, maar dient om speler en regisseur een encenering te suggereren 2 aanwijzingen van een regisseur aan spelers, zoals zij wil dat er gespeeld wordt
regisseren	scène of voorstelling vormgeven en herhaalbaar maken voor vertoning aan publiek, vanuit een eigen interpretatie
regisseur	degene die de uit te voeren spelbeelden bepaalt en die de spelers begeleidt bij het realiseren ervan
rekwisiet repeteren	voorwerp dat gebruikt wordt tijdens het spelen het herhalen van spel waardoor spelkwaliteit zich ontwikkelt en/of spelers zich het spel hebben eigen gemaakt
repetitie retrospectie ritueel	het instuderen van een scène of voorstelling terugblik op drama of theater bewegingen en handelingen (vaak met een zich herhalend karakter), soms begeleid door tekst, die een plechtig karakter hebben en de bijzondere betekenis van de situatie benadrukken
rol	1 alle gedragingen waarmee een speler een fictief figuur in een spelwerkelijkheid verbeeldt 2 algemene aanduiding van een personage in een scène of dramatisch groepsspel
rolinterview rolkarakter	vraaggesprek om spelinformatie voor een rol te verzamelen detaillering en verfijning van een rol, waardoor meer diepgang in het eigen spel en het samenspel mogelijk wordt
rollenspel	spel waarbij de rollen en hun achtergrond het belangrijkste uitgangspunt zijn

rolopbouw ruimte (plaats)	opbouw in lichaam en stem vanuit rolkarakter de verbeelde ruimte of plaats waar het dramatisch spel of een scène zich afspelen
S	
samenspel	1 actie en reactie van spelers onderling 2 ageren, definiëren, incasseren, verwerken en reageren van spelers op elkaar
scène	eenheid binnen het geheel van een toneeltekst of (improvisatie)voorstelling, zonder wisseling van tijd, ruimte en rollen
scenario	schetsmatig overzicht waarin een presentatie of voorstelling in grote lijnen is vastgelegd in scènes, rollen, tekstindicatie, decoraanduiding, attributen, muziek geluid en licht
schakelen	als speler in verbinding blijven met de directe gebeurtenissen op de spelvloer en van daaruit accepteren en reageren in rol, waardoor er wendingen kunnen ontstaan in spelrichting, speelverhaal, rolemotie en statusverschil
schimmenspel	voorstelling waarbij een verhaal via schimmen in beelden wordt geprojecteerd op een doek; de schimmen worden gemaakt met behulp van (veelal tweedimensionale) poppen en voorwerpen (klein schimmenspel) of met spelers en kostuum/masker (groot schimmenspel); een lichtbron achter de spelers zorgt voor schaduwwerking
script	schriftelijke uitwerking van een eigen plan of bewerking van een toneelstuk, vanuit eigen bedoelingen
semantiek	leer van de betekenis van symbolen en de verbanden tussen woorden en symbolen, die onder meer gebruikt wordt in de theatertaal
simulatiespel	groot groepsspel zonder toeschouwers, waarin een werkelijkheid zo getrouw mogelijk wordt nagebootst
sketch	korte, niet uitgewerkte schets op de spelvloer
slapstick	een komische, sterk fysieke speelstijl die vaak door overdrijving en herhaling de lach opwekt
slow motion	een van de dynamieken van mime: sterk onderscheiden, vertraagde bewegingen
solo	alleen spelen
souffleur	persoon die tijdens een presentatie de tekst fluisterend voorzegt als de speler deze is vergeten
spanningsboog	klimmende en dalende lijn die de spanning voor spelers en publiek in haar greep houdt
speelstijl	manier van spelen
speeltijd	daadwerkelijke duur van een voorstelling
speelverhaal	verhaal dat zich leent voor vormgeving op de spelvloer
speelvlak	feitelijke ruimte waar gespeeld wordt
spel	spelen in rol binnen een gemeenschappelijke verbeelding
spelen	in rol meedoen aan een verbeeldingspel (kinderspel), dramatisch spel, toneelspel of theaterspel
speler	amateur die speelt in improvisaties en toneelstukken
spelgegevens	uitgangspunten die spelers moeten hanteren in hun spel
spelimpuls	eerste opwelling die in spel opkomt en uitgespeeld wordt
spelopbouw	opbouw van een spelwerkelijkheid waardoor spelers en eventueel publiek in de spelsituatie (mee)komen

spelsituatie	wat door toedoen van de speler (en medespelers) ontstaat in de spelwerkelijkheid
spelstroom	ontspannen spel, in reactie op wat er op het moment ontstaat, zie ook bij flow
speltechniek	technisch en ambachtelijk beheersen hoe je kunt spelen
speltempo	mate van snelheid waarmee gespeeld wordt
spelspanning	geladenheid binnen een rol of situatie die de verwachting wekt dat er iets staat te gebeuren
spelvaardigheid	het vermogen verbeelding met het dramatisch instrument in samenspel vorm te geven
spelwereld	fictieve wereld waarin spelers vertoeven en handelen
spiegelen	intentie en beweging in spiegelbeeld overnemen
starter	idee als beginpunt voor een improvisatie
status	positie ten opzichte van medespeler(s), uitgedrukt in handeling, houding en tekst
stemgebruik	bewust gebruik van de stem om een personage neer te zetten
stil spel	non-verbaal spel waarin spelers weergeven hoe hun personage de spelwerkelijkheid beleeft
striptableau	reeks levende tableaus die samen een beeldverhaal tonen, zoals bij een getekend stripverhaal
subtekst	een onuitgesproken tekst die spelers bedenken om zich de motieven van hun personage te realiseren
symbolisch spel	spel waarin feitelijk waarneembare personen en voorwerpen een overdrachtelijke betekenis krijgen

T

tableau vivant	levend schilderij dat gevormd wordt door stilstaande spelers in sprekende houdingen, mimiek en onderlinge verhoudingen
tafeldecor	decor op tafelformaat en bijhorend speelmateriaal om verhalen mee uit te spelen
tegenspeler	speler met wie een speler samenspeelt
tempo	tijdsplanning van ieders spel en samenspel
tekstlezing	<ol style="list-style-type: none"> 1 samen hardop lezen van een te spelen tekst, ter kennismaking met de gehele tekst en de te spelen rollen 2 lezen vanuit de rol die men kiest en vanuit eerste aanwijzingen over interpretatie, intonatie en zegswijze
tekstinterpretatie	betekenisgeving aan de tekst vanuit de context
theater	<ol style="list-style-type: none"> 1 interdisciplinaire voorstelling waarin meer kunst disciplines samenkomen 2 gebouw waarin voorstellingen gespeeld worden
theatercodes	gedragsregels voor theaterbezoek
theatergezelschap	vaste groep spelers, al dan niet met een vaste regisseur
theatersport	wedstrijd in improvisaties tussen twee spelersgroepen
theatraal spel	spel waarin vormgeving de drijvende kracht is om een spelwereld op te roepen
theatrale middelen	middelen om een spelwerkelijkheid te suggereren
thema	grondgedachte achter of onderwerp van een te spelen spel of een serie spelopdrachten
tijd	<ol style="list-style-type: none"> 1 gespeelde tijd waarbinnen het dramatisch spel, een scène of theaterstuk zich afspeelt 2 reële tijd waarbinnen een drama zich afspeelt

timing	3 historische tijd (middeleeuwen, huidige tijd) waarbinnen een drama, toneel- of theaterstuk zich afspelen onderlinge afstemming van het spelritme, passend bij een bepaalde scène of totale voorstelling
toeschouwer	iemand die toekijkt bij een presentatie of voorstelling
toneelbeeld	aankleding van een voorstelling: decor, attributen, licht, rekvisieten
toneelspel	dramatisch spel dat vertoond wordt aan een publiek, veelal verstaan we hieronder teksttoneel
toneelschrijver	tekstschrijver voor toneel
totaaltje	lichtstand die alle plekken op de speelvloer belicht
transformatie	omzetting van (de kenmerken van) een rol (of voorwerp) in lichaamshouding en beweging
try-out	proefvoorstelling na de generale repetitie, om na te gaan hoe het publiek reageert
type	personage waarvan één karaktertrek is uitgewerkt
U	
uitbeelden	1 vormgeven aan een karakter, emotie, rol of personage 2 vormgeven aan een spelsituatie (plaats, tijd, sfeer)
uitingsmogelijkheden	manieren van uitdrukking geven aan rolemoties, drijfveren, meningen in handelingen, houdingen, mimiek en stem
V	
verbaal spelen	al sprekend spelen
vertelpantomime	een verhaal dat tegelijkertijd wordt verteld en door anderen pantomimisch gespeeld
vierde wand	denkbeeldige scheidingswand tussen spelers en publiek
vlakkevloertheater	theaterterruimte zonder podium, het publiek zit op tribunes
voordracht	veelal een solo-optreden voor publiek
voorstelling	vertoning aan publiek van buiten
vormgeven	toepassen van dramatische vormgeving
vormgevingsmiddelen	decor, geluid, kostuums, grime, licht en rekvisieten die een voorstelling vormgeven
vijf W's	basisaspecten van een spelverhaal of scène: Wie, Wat, Waar, Wanneer en Waarom
W	
Waar	de ruimte of plaats waarin een scène zich afspeelt
Waarom	de beweegredenen of het motief van de handeling
Wanneer	de tijd waarin een scène zich afspeelt
warming-up	een spelopdracht of actie van de leerkracht om de spelers in de juiste sfeer van een spelletje te laten komen
Wat	de dramatische gegevens van verhaal en handeling
Wie	de rol, het type, het personage
Z	
zwarte doos	verduisterde ruimte met vlakkevloertheater en een tribune voor publiek